

O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MADANIYAT RIVOJLANISHINING YANGI BOSQICHLARI

Toshpo'latov Nurbek

SamISI, “Ijtimoiy fanlar” kafedrası o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20759265>

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekistonda ekologik madaniyat rivojlanishining yangi bosqichlari, uning falsafiy va ijtimoiy asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Global ekologik muammolar, iqlim o'zgarishi, suv tanqisligi va urbanizatsiya sharoitida ekologik ong va ekologik madaniyatni rivojlantirishning dolzarb masalalari yoritiladi. Shuningdek, O'zbekistonda ekologik siyosat, “yashil iqtisodiyot”, ekologik ta'lim va ekologik ma'naviyatni shakllantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinadi. Maqolada ekologik madaniyat jamiyat barqaror taraqqiyotining muhim omili sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, ekologik ong, yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik, Orol muammosi, tabiatni muhofaza qilish, ekologik ta'lim, ma'naviyat, iqlim o'zgarishi.

XXI asrda ekologik muammolar insoniyat taraqqiyotining eng dolzarb masalalaridan biriga aylandi. Global iqlim o'zgarishi, atmosfera ifloslanishi, suv resurslarining kamayishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi va cho'llanish jarayonlari jamiyat rivojiga jiddiy xavf tug'dirmoqda. Shu jihatdan ekologik madaniyatni rivojlantirish har bir davlatning strategik vazifasiga aylanmoqda. Ayniqsa, Markaziy Osiyo hududida ekologik muammolar keskinlashib borayotgan bir davrda O'zbekistonda ekologik ong va ekologik madaniyatni shakllantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ekologik madaniyat — insonning tabiatga ongli munosabati, ekologik bilimlari, axloqiy mas'uliyati va ekologik faoliyatini ifodalovchi ijtimoiy-falsafiy tushunchadir. U inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Akademik Ibrohim Mo'minov ekologik madaniyatni inson ma'naviyatining muhim tarkibiy qismi sifatida baholab, jamiyat taraqqiyoti tabiat bilan uyg'unlik asosida rivojlanishi zarurligini ta'kidlagan¹. O'zbekistonda ekologik madaniyatning yangi bosqichi mustaqillik yillarida shakllandi. Ayniqsa, ekologik xavfsizlikni ta'minlash davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylandi. 1992-yilda qabul qilingan “Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida”gi Qonun mamlakatda ekologik siyosatning huquqiy asoslarini yaratdi². Mazkur qonun ekologik muhofaza, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik tarbiya masalalarini tartibga soldi. Bugungi kunda O'zbekistonda ekologik madaniyatni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri ekologik ta'limni kuchaytirish hisoblanadi. Maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan tizimda ekologik bilimlarni keng joriy etish orqali yosh avlodning tabiatga mas'uliyatli munosabatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, ekologik ta'lim aholining ekologik xulq-atvorini shakllantirishning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi³. O'zbekistonda ekologik madaniyat rivojiga ta'sir ko'rsatgan eng yirik ekologik muammolardan biri — Orol dengizi fojiasidir. XX asrning ikkinchi yarmida Orol dengizining qurishi natijasida millionlab gektar yerlar sho'rlanib, ekologik va ijtimoiy inqiroz yuzaga keldi. Bugungi kunda Orol dengizi hududida ekologik vaziyatni yaxshilash bo'yicha keng ko'lamli dasturlar amalga oshirilmoqda. Xususan, qurigan dengiz tubida millionlab daraxt va butalar ekilishi ekologik barqarorlikni tiklashga xizmat qilmoqda⁴. Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan BMT doirasida Orolbo'yi hududini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e'lon qilish masalasi ilgari surildi. 2021-yilda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan ushbu tashabbus

qo'llab-quvvatlandi⁵. Bu esa O'zbekistonning global ekologik muammolarni hal etishdagi xalqaro faolligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda mamlakatda “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasiga asoslangan islohotlar amalga oshirilmoqda. Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, quyosh va shamol elektr stansiyalarini qurish, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish ekologik madaniyatning yangi bosqichini shakllantirmoqda. 2019-yilda qabul qilingan “Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi” ekologik barqaror taraqqiyotning muhim dasturiy hujjati hisoblanadi⁶. Ekologik madaniyat rivojida milliy qadriyatlarning ham o'rni katta. O'zbek xalqining qadimiy an'alarida suvni asrash, daraxt ekish, tabiatni muqaddas ne'mat sifatida qadrlash g'oyalari muhim o'rin tutgan. Ayniqsa, mahalla institutining ekologik tarbiya borasidagi imkoniyatlari bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolmoqda. Hashar, obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish ishlari ekologik ma'naviyatning amaliy ko'rinishlaridan biridir. Zamonaviy ekologik falsafada inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlar aksiologik jihatdan qayta ko'rib chiqilmoqda. Ilgari tabiat asosan iqtisodiy resurs sifatida talqin etilgan bo'lsa, bugungi kunda u insoniyatning yashash muhiti va sivilizatsion barqarorligining asosi sifatida qaralmoqda. Shu jihatdan ekologik madaniyat faqat ekologik bilim emas, balki ma'naviy va axloqiy mas'uliyatni ham anglatadi. Raqamli texnologiyalar va urbanizatsiya jarayonlari ekologik ongni shakllantirishda yangi imkoniyatlarni yuzaga chiqarmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, ekologik platformalar va ommaviy axborot vositalari orqali ekologik targ'ibot kuchaymoqda. Bugungi kunda yoshlarning ekologik volontyorlik harakatlarida faol ishtirok etayotgani ekologik madaniyat rivojlanishining yangi bosqichga ko'tarilganini ko'rsatadi.

Shuningdek, ekologik muammolarni hal etishda fuqarolik jamiyati institutlarining roli ham ortib bormoqda. Nodavlat notijorat tashkilotlari, ekologik harakatlar va yoshlar tashabbuslari ekologik madaniyatni ommalashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Bu esa jamiyatda ekologik mas'uliyat hissining kuchayib borayotganini anglatadi.

Xulosa

O'zbekistonda ekologik madaniyat rivojlanishining yangi bosqichlari ekologik xavfsizlik, barqaror taraqqiyot va inson ma'naviyatini mustahkamlash bilan chambarchas bog'liqdir. Mamlakatda ekologik ta'limni rivojlantirish, yashil iqtisodiyotga o'tish, ekologik qonunchilikni takomillashtirish va xalqaro ekologik tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash ekologik madaniyatning yangi modelini shakllantirmoqda. Ayniqsa, milliy qadriyatlar va ekologik ma'naviyat uyg'unligi jamiyatning ekologik ongini yuksaltirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bois ekologik madaniyatni rivojlantirish O'zbekiston taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Mo'minov I.M. *O'rta Osiyoda ijtimoiy-falsafiy tafakkur taraqqiyoti*. – Toshkent: Fan, 1960. – B. 58–61.
2. O'zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 1992. – 3–7-moddalar.
3. UNESCO. *Environmental Education Report 2023*. – Paris, 2023. – P. 34–36.
4. Orolbo'yi hududini ekologik tiklash bo'yicha milliy hisobot. – Toshkent, 2024. – B. 18–24.
5. BMT Bosh Assambleyasi rezolyutsiyasi. “Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar zonasi deb e'tirof etish”. – New York, 2021. – P. 2–4.

6. O'zbekiston Respublikasining “Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi”. – Toshkent, 2019. – B. 11–16.
7. Mo'minov I.M. *O'rta Osiyoda ijtimoiy-falsafiy tafakkur taraqqiyoti*. – Toshkent: Fan, 1960. – 58–61-betlar.
8. O'zbekiston Respublikasining “Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida”gi Qonuni. – Toshkent, 1992. – 3–7-moddalar.
9. UNESCO. *Environmental Education Report 2023*. – Paris, 2023. – 34–36-betlar.
10. Orolbo'yi hududini ekologik tiklash bo'yicha milliy hisobot. – Toshkent, 2024. – 18–24-betlar.
11. BMT Bosh Assambleyasi rezolyutsiyasi. “Orolbo'yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar zonasi deb e'tirof etish”. – New York, 2021. – 2–4-betlar.
12. O'zbekiston Respublikasining “Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi”. – Toshkent, 2019. – 11–16-betlar.
13. Yangi O'zbekiston strategiyasi – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 155–162-betlar.
14. Rasulov A. Ekologik madaniyat va barqaror taraqqiyot falsafasi. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021. – 72–80-betlar.